FT, dosentti
Katriina Soini
Sustainability Science Fellow
Helsingin yliopisto/HENVI –yksikkö
katriina.soini@helsinki.fi
+358 40 7251891

LAUSUNTOPYYNTÖ:

Arjen muutos ja kestävä kehitys: Mitkä ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän kehityksen haasteet ihmisen arjen (pysyvyys/muutos) näkökulmasta ja miten ne voidaan ratkaista?

Kommentoin tätä teemaa kestävyystieteen tutkimuksen sekä sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyden näkökulmista. En puutu tässä lausunnossa yksittäisiin toimenpiteisiin, vaan tarkastelen arjen muutosta yleisemmällä tasolla lähinnä kestävyysteorioiden näkökulmista.

1. Johdanto

Arjen muutos on aiempiin vuosikymmeniin verrattuna huomattavasti nopeampaa. Muutos on seurausta monista yhteen kietoutuneista ja usein globaaleista prosesseista: demografisista (väestön ikääntyminen, muuttoliike, asumismuotojen erilaistuminen, uudenlaiset terveysriskit), ympäristöllisistä (ilmastonmuutos), teknologisista (digitalisoituminen, robotisoituminen) ja taloudellisista. Muutoksen laadussa ja suuruudessa on vaihtelua kansalaisryhmittäin ja alueittain.

Kestävyystiede on verrattain uusi tieteenala. Sen tavoitteena on edistää kestävää murrosta, transformaatiota. Ajatuksena on, että yksittäiset ja vähittäiset parannukset eri sektoreilla ovat tärkeitä, mutta eivät riittäviä vastaamaan globaaleihin kestävyyshaasteisiin. Siksi tarvitaan muutoksia järjestelmätasolla. Myös kansainväliset organisaatiot ovat korostaneet kestävän kehityksen rinnalla transformaation välttämättömyyttä. Mitä todennäköisimmin seuraavat sukupolvet elävät maailmassa, jossa ihmisiä on jopa kaksi miljardia enemmän, kaksi-neljä astetta lämpimämpää ja teknologia on tuottanut ratkaisuja, joiden sisältöä ja laajuutta on tänä päivänä vaikea edes kuvitella. Tästä seuraa, että kansalaisten arki, kuten kulutustottumukset, liikkuminen, palvelujen luonne ja saavutettavuus muuttuvat väistämättä. Yhtäältä muutos on seurausta reagoinnista ja sopeutumisesta toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Tämän rinnalla on yhä kuuluvammin korostettu proaktiivisen muutoksen tärkeyttä: toimintaympäristön muutoksen ennit. Kestävä murros on toki myös kiistanalainen tavoite. On erilaisia näkemyksiä siitä, minkä pitää muuttua, miten paljon ja miten ja kenen ehdoilla muutos tapahtuu tai toteutetaan. On myös selvää, että meneillään olevat ja tulevat muutokset arjessa aiheuttavat myös turvattomuuden tunnetta kansalaisten keskuudessa ja siksi pitää tunnistaa kansalaisille jatkuvuutta luovat asiat.

2. Miten arki muuttuu ja voi muuttua?

Kestävyystutkimuksen piirissä tutkitaan luonnon järjestelmien ja yhteisöjen (nk. sosio-ekologisten systeemien) muutosjoustavuutta (resilienssi). Resilienssit systeemit pystyvät sopeutumaan fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä tapahtuviin muutoksiin tiettyyn rajaan asti. Kynnyksen ylittämisen jälkeen systeemi siirtyy uuteen tilaan. Ensisijaista on vahvistaa systeemien resilienssiä, kykyä palautua ja selviytyä erilaisista muutostiloista, mutta myös valmistaa uuteen tilaan. Molemmissa tapauksissa on tärkeää edistää systeemien muutosjoustavuutta. Keskeisiä asioita tässä ovat:

- *Oppiminen.* Kestävyyskirjallisuudessa korostetaan oppimista (learning) yhä enenevässä määrin. Kysymys on paljon laajempi kuin kestävän kehityksen kasvatus tai opetus. Transformatiivinen oppiminen tarkoittaa uudenlaisten ajatusmallien, arvojen ja moraalin kollektiivista omaksumista

kaikissa väestöryhmissä, vaikka lapset ja nuoret, tulevaisuuden sukupolvet ovat tässä suhteissa tärkeimpiä. Oppiminen koskettaa kaikkia tahoja, yksittäisiä kansalaisia, kansalaisjärjestöjä, julkisia organisaatioita, instituutioita ja yrityksiä. Se ei ole pelkästään tiedon jakamista tai ”tuuppaamista”, vaan kehittymässä on paljon uusia menetelmiä miten käytäntöihin ja kokemuksiin perustuva oppiminen voi tapahtua.

- *Paikkalähtöinen kehitys.* Paikkaan (esim. asuinalueeseen) sitoutuminen voi muuttuvassa toimintaympäristössä olla yksi jatkuvuutta luova tekijä, vaikka paikat myös itsessään muuttuvat. Vaikka kansalaiset voivat olla identiteetiltään monipaikkaisia, fyysinen paikka, johon sitoutuu sosiaalisia suhteita, merkityksiä ja muistoja voi antaa kiinnekohdan ja puitteet mielekkäälle tekemiselle. Paikkalähtöinen kehitys on parhaimmillaan kokonaisvaltaista, joka yhdistää kestävän kehityksen ekologiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset tavoitteet.
- *Osallistaminen.* Erityisesti arjen käytäntöjen osalta kansalaisilla voi olettaa olevan kokemusperäistä tietoa ja näkemyksiä, jotka tulisi ottaa huomioon politiikan valmistelussa. Ruohonjuuritason innovaatioiden kehittymistä tulee myös seurata aktiivisesti, jotta niitä voidaan edistää tarvittavin toimenpitein. Kansalaisten osallistaminen arjen ratkaisujen kehittämiseen on myös sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyden mukaista.

3. Arjen muutos ja sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys

Sosiaalisella kestävyydellä tarkoitetaan yleensä kansalaisten hyvinvoinnin tasa-arvoista turvaamista. Sosiaalinen kestävyys liittyy elämän laatuun vaikuttaviin tekijöihin, kuten perustarpeiden tyydyttämiseen, terveyteen ja hyvinvointiin, koulutukseen ja työllisyyteen. Sosiaaliseen kestävyyteen liittyvät asiat ovat Agenda 2030 -toimenpideohjelmassa keskeisesti julkisen sektorin järjestelyvastuun piiriin kuuluvia ja julkisilla resursseilla tuotettavia, vaikka muilla tahoilla (kuten kansalaisjärjestöillä) on merkittävä rooli niiden toteuttamisessa.

Sosiaalista kestävyyttä edistäviin ja tukeviin palveluihin voisi integroida elementtejä, jotka perustavoitteiden (hyvinvoinnin turvaaminen ja edistäminen) rinnalla vahvistaisivat kestävän kehityksen ja muutoksen tavoitteita ja kansalaisten kykyä sopeutua muutokseen ja olla itse sitä rakentamassa. Tästä yhtenä esimerkkinä voisi mainita nk. Green Care -toiminnan. Sillä tarkoitetaan luonnon tietoista hyödyntämistä ihmisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisessä. Luontoavusteisia menetelmiä käytetään työllistämistoiminnan tukena, sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemisessä, samalla tavoin kuin taidetta ja luovaa toimintaa. Green Care -toiminta on herättänyt paljon kiinnostusta kansainvälisesti ja Suomessa, ja lukuisat esimerkit osoittavat että Green Care toiminnalla on paitsi yksilöiden hyvinvointia myös yhteisöllisyyttä vahvistavia piirteitä. Green Care –toiminnan kehittäminen on myös erinomainen esimerkki siitä, miten tutkimus, kansalaisjärjestöt, tutkimus ja koulutusorganisaatiot ovat osallistuneet Green Care –toiminnan kehittämiseen Suomessa (kts. www.greencarefinland.fi).

Kulttuurista kestävyyttä on alettu käsitellä viime aikoina omana ulottuvuutenaan. Ensinnäkin, kulttuurilla on nähty olevan merkitystä ihmisten henkisten pääomien vahvuuksien turvaamisessa ja identiteetin rakentamisessa. Kulttuuri voi toimia välittäjänä muiden kestävyysulottuvuuksien (taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen) saavuttamisessa, koska viime kädessä kulttuuri vaikuttaa siihen miten esimerkiksi suhtaudumme luontoon, taloudelliseen kehitykseen tai kanssaihmisiin. Kolmanneksi, kulttuurilla laajasti ymmärrettynä voidaan ajatella olevan merkitystä kestävän muutoksen toteutumisessa ihmisten arvojen, asenteiden ja käytöksen muuttumisen myötä. Kulttuuri tulisi ymmärtää arjen muutoksen toteuttamisessa nykyistä laajemmin. Taiteella, aineellisella ja aineettomalla kulttuuriperinnöllä on tässä tärkeä osansa, mutta huomio tulisi suunnata myös arjen kulttuurin käytäntöihin, ihmisten arvojen ja aseteiden muutosta vahvistaviin prosesseihin. Tässä suhteessa kasvatuksella, koulutuksella ja luovalla toiminnalla, on tärkeä ja pitkäjänteinen tehtävä kaikissa kansalaisryhmissä. Samalla tavoin kuin sosiaalisessa kestävyydessä,

kulttuuripalveluiden tavoitteita voisi pyrkiä laajentamaan siten, että hyvinvointivaikutusten lisäksi niillä edistettäisiin kestävän kehityksen tavoitteiden mukaista oppimista ja yhteisöllisyyden rakentamista samalla tavoin kuin edellä mainitussa Green Care –toiminnassa.

4. Selonteon arviointia

Valtioneuvoston selonteossa on useita toimenpiteitä erityisesti painopisteessä 2., jotka koskettavat ihmisten arkea. Toimenpiteet tukevat kestävän kehityksen sosiaalisten tavoitteiden toteutumista (mm. syrjäytymisen ehkäiseminen, työllisyyden parantaminen, koulutuksen uudistaminen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen). Nämä kaikki ovat tärkeitä ja arvokkaita tavoitteita ja ne muodostavat perustason sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän kehityksen toteutumiselle Suomessa. Näkisin kuitenkin, että Agenda 2030 toimenpideohjelman tulisi olla tulevaisuusorientoituneempi: valmistautua niihin nopeisiin muutoksiin joita toimintaympäristössä tapahtuu ja valmistaa myös yhteiskunnallisia toimijoita kohtaamaan nämä muutokset, sopeutumaan niihin ja jopa johtamaan tällaista muutosta yhteiskunnan eri sektoreilla ja eri tasoilla. Kestävä muutos tapahtuu irtautumalla vanhoista rakenteista ja tottumuksista, jotka ovat monelta osin osoittautuneet kestämättömiksi. Hallittu muutos edellyttää ennakointia. Tässä suhteessa selonteon toimeenpanon politiikkaperiaatteet ovat lupaavia ja niissä näkyy paremmin orientoituminen tuleviin muutoksiin. Kokeilut (C1) ja yhteiskuntasitoumukset (C2) ovat erinomaisia esimerkkejä siitä, miten kestävää muutosta ja siihen sopeutumista ja sitoutumista voidaan vauhdittaa kansalaisia osallistavalla tavalla. Ohjelmaan soisi sisällytettävän muitakin samantyyppisiä toimenpiteitä.

Kirjallisuus:

Dessein, J. et al. (toim.) 2015. *Culture in, for and as Sustainable Development. Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä, Finland. http://www.cost.eu/media/publications/Culture-in-for-and-as-Sustainable-Development-Conclusions-from-the-COST-Action-IS1007-Investigating-Cultural-Sustainability

European Commission 2016. Sustainability Now! A European Vision for Sustainability.European Political Strategy Centre, Strategic Notes. Issue 18. http://ec.europa.eu/epsc/publications/strategic-notes/sustainability-now_en

Loorbach, D. 2014. *To transition! Governance Panarchy in the New Transformation.* Erasmus University Rotterdam. http://www.transitiefocus.com/wp-content/uploads/2014/11/To_Transition-Loorbach-2014.pdf

O'Brien, K. 2012. Global environmental change II: From adaptation to deliberate transformation. Progress in Human Geography 36(5) 667–676.

Soini, K., Ilmarinen, K., Yli-Viikari, A. & Kirveennummi, A. 2011. Green care -toiminta sosiaalisena innovaationa. Yhteiskuntapolitiikka 76, 3/2011: 320-330.

Soini, K. (toim.) 2014. Luonnosta hoivaa ja voimaa : miten arvioida Green Care -toiminnan vaikuttavuutta. MTT Kasvu 21: 159 p. MTT.

Soini, K. 2017. Kestävyystiede – kestävän kehityksen uusi paradigma? Tieteessä tapahtuu 1/2017. https://issuu.com/tiinakaarela/docs/tt0_1_2017_kokonaan_web

UNESCO 2013: World Social Science Report. Changing Global Environment. Unesco. http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/resources/reports/world-social-science-report-2013/

United Nations 2015: Global Sustainability Report. https://sustainabledevelopment.un.org/globalsdreport/2015